

A gyermekvédelmi rendszer és a bűnözés összefüggései

Szerzőnk 2002 áprilisában készített interjút egy fiúval az Aszódi javítóintézetben. Jancsi - és sok sors-társa - története nyomán kezdett kutatómunkába. Az itt következő tanulmány nem kevesebbre vállalkozik, minthogy elénk tárja a hazai gyermekvédelmi rendszer, valamint a gyermek- és fiatalkori bűnözés néhány jellegzetes összefüggését.

■ „ANYA SÍRT EGY SORT, AZTÁN VITTEK...”

Jancsi 1984-ben született egy kisvárosban, az ország délkeleti részén. Kertes házban lakott együtt a család Jancsi három éves koráig, amikor rendőrök vitték el apját otthonról, feltehetőleg betörés miatt. A történetek után szülei elváltak, majd anyja egyedül nevelte Jancsit és nála nyolc évvel idősebb bátyját, Jancsi 11 éves koráig, amikor újra férjhez ment. A férfi a gyerekeket saját fiaiként szerette. Jó kapcsolatban voltak ugyan, de Jancsi kevésbé mesélte el neki a dolgait, mint anyjának. Az édesapját 9 éves korában látta legközelebb. Ezt követően három-évente találkozottak.

11 éves kora körül haverjaival követte el az első lopást heccből, majd ez egyre gyakoribbá vált, és kiegészült betöréssel, rablással is. Ekkortájt kezdett eljárni bulizni, amihez pénzre volt szüksége. Mivel nem akarta, hogy teljesen szülei tartsák el, gondolta, majd gondoskodik saját magáról. Balhéiról anyja semmit sem tudott, ha néha feltűnt neki, hogy fiának feltűnően sok pénze van, megkérdezte tőle, honnan van, amire Jancsi hazudott valamit. A rendőrségi ügyek hatására a rendőrök értesítették a gyámhatóságot. Jancsit 1996-ban kiemelték családjából, és egy közeli falu lakásotthonába vitték.

Szeretett ott lakni, mert úgy érezte, törődnek vele, megvolt a kellő követelmény és szigorúság. Az iskolában azonban sok probléma volt vele, gyakran lógott. Ebben az évben nem tudta befejezni a hatodik osztályt, mivel túl sok igazolatlan órája volt. A lakásotthonban 4 évet töltött el, ezalatt keményen drogozott, és több ízben megszökött, mivel nem meheitek diszkóba azok, akik a 8. osztályt még nem fejezték be. A lopások továbbra sem szüntek meg, de számuk valamivel csökkent. Egy alkalommal, lopása után a rendőrség Jancsi nevelőjét hívta fel, hogy vizsgálja át a fiút, nincs-e nála lopott holmi. A nevelőtanár sok pénzt és ékszert talált nála, ezért feljelentette őt. (Jancsi próbált neki pénzt ajánlani a hallgatásáért.) Ezt Jancsi nagyon zokon vette, nem értette meg, miért tette ezt a nevelőtanár, hiszen mindenki jobban járt volna, ha hallgat. A bíróság felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte. Végül Jancsi folyamatos iskolai magatartásbeli problémái következtében (tanárnőjét megütötte, sokat hiányzott igazolatlanul) kirúgták az iskolából, ami azt vonta maga után, hogy a lakásotthonból is mennie kellett.

Ezt követően 2000-ben, egy nagyvárosi gyermekotthonba került, ahol 1 évet töltött el. Itt jóval több gyermek volt együtt, mint a lakásotthonban. Ahogy fogalmazott: „nem is foglalkoztak a gyerekekkel, a nevelők is elvoltak maguknak, a gyere-

rekek is elvoltak maguknak." Ez alatt az egy év alatt a drogot ugyan félretette, de rászokott az alkoholra. Nevelőotthonos haverjaival (nagy részükkel egy csoportban volt Aszódon) minden napjuk azzal telt, hogy összeszedjék a pénzt az aznapi bulihoz és a részegséghez elegendő alkoholra. Jancsi bűncselekményeket is követett el, de továbbra sem olyan gyakorisággal, mint korábban otthon. A nevelőotthonban elkövetett könnyű testi sértésért és egy motorlopásért került Aszódra.

A javítóintézetben eltöltött 18 hónap alatt befejezte a 8. osztályt, és beletanult az asztalos szakmába (a szobában mutatott több dolgot is, amelyeket maga készített). Arra a kérdésemre, hogy milyen a javítóintézetben, a következő választ adta:

„Itt nagyon jó, ha kinn maradtam volna, nem hiszem, hogy bármit elérhettem volna az életben. Nem azt mondom, hogy így száz százalékosan, de így azért van valami elindulási lehetőségem, szerintem... Azért egy szakma... odakint a nyolc általánosom sem lenne meg.”

Ezen mondatai, illetve az, amikor a jövőbeli terveiről mesélt, nagyon meggyőzőek voltak, de kiderült, hogy két kimenője alkalmával is követett el bűncselekményeket, amelyeknek az eljárása még folyamatban van...

■ GYERMEKVÉDELMI GONDOSKODÁSBÓL KIKERÜLŐ GYEREKEK

Aszódon készített mélyinterjúim után kezdtem el azon gondolkodni, miért olyan magas azoknak a gyermekeknek a száma, akik gyermekvédelmi gondoskodásból kerültek javítóintézetbe.

Tény, hogy a gyermekotthonokban a nevelők kevésbé tudnak odafigyelni a gyermekekre – erről Jancsi is beszélt a városi gyermekotthonnal kapcsolatban. Több gyermek jut egy nevelőre, mint amennyire a szülőknek kell vigyázniuk a családban. Mégis, statisztikai adatok bizonyítják (ERÜBS, azaz Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika), hogy a legtöbb fiatalok, illetve gyermekkorú bűnelkövető ép családból kerül ki. Ezekből az adatokból nem vonhatunk le reális következtetéseket, ha azokat kizárólag önmagukban vizsgáljuk. Ez azzal magyarázható, hogy jóval több gyermek nő fel családban, mint állami gondoskodás alatt, tehát a 10 000 főre jutó

Év	Összes gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók száma	0-17 évesek száma összesen	Gyermekvédelmi gond. alatt állók és a 0-17 évesek %-os aránya	Fiatalkorú és gyermekkorú bűnelkövetők együttvéve	Összes fiatalkorú és gyermekkorú bűnelkövető, akik gyermekvédelmi gond. alatt álltak
1992	23 907	2 559 825	0,93	15706+4488=20194	909+325=1234
1993	22 944	2 497 341	0,92	15001+4168=19129	999+275=1274
1994	22 377	2 422 411	0,92	14479+4168=18647	1038+280=1318
1995	21 952	2 357 707	0,93	14321+4169=18490	1000+280=1280
1996	21 711	2 296 863	0,95	13544+3689=17233	1130+218=1348
1997	20 955	2 238 359	0,94	13955+4287=18242	1068+278=1346
1998	19 524	2 182 633	0,89	12866+3866=16732	937+225=1162
1999	18 632	2 134 745	0,87	11540+4136=15676	883+207=1090
2000	18 103	2 090 110	0,87	11081+3965=15046	781+216=997
2001	17 994	2 051 366	0,88	11631+3730=15361	865+199=1064

1. táblázat: A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek, a gyermekkorú és a fiatalkorú bűnelkövetők száma.

bűnelkövetők számát érdemes inkább összehasonlítani, amelyeket az alábbi adatokból számoltam ki.

Az elmúlt 10 évben tízezer 0-17 éves gyermekre 86,61 és 94,52 közötti gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló jutott. A táblázat utolsó két oszlopában pedig arra vonatkozóan láthatunk adatokat, hogy melyik évben hány kiskorú bűnelkövető volt, illetve mennyi azoknak a száma, akiknek valamely gyermekvédelmi intézmény volt a lakhelye a bűncselekmény elkövetésekor.

Utóbbi adatokat az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika éves kiadványainak 3,9-es és 3,9,1-es táblázataiból gyűjtöttem össze. (Az ott megjelölt tartózkodási helyek közül gyermekvédelmi gondoskodásnak tekintettem a „nevelőszülő”, „gyermek- és ifjúságvédő intézet”, „nevelőotthon” illetve a „nevelőintézet” kategóriákat. Ezen adatok azonban sajnos megkérdőjelezhetők, hiszen a mellékletben található Tájékoztató a gyermek- és fiatalkorúak bűnözéséről című statisztikai adatokat tartalmazó kiadvány az ERÜBS adatoknál nagyobb számokat jelöl meg a „nevelőotthonban, intézetben él” kategória alatt, amelybe a lábjegyzet szerint a „gyermek- és ifjúságvédő

1. diagram: Milyen eséllyel válik bűnelkövetővé egy állami gondoskodás alatt, illetve egy családban nevelkedő gyermek

intézet”, „nevelőintézet”, „egyéb hely” tartozik. Azt pontosan nem lehet tudni, hogy mit takar az „egyéb hely” kategória.) Amennyiben az itt felsorolt értékek a valóságok, akkor a következőkben kifejtett probléma még nagyobb. Eszerint például az 1997-es évben a 10 ezer gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló kiskorúból 906,7 vált bűnelkövetővé, ellentétben az ERÜBS-adatok alapján számolt „mindössze” 642,3-del. Összehasonlításképpen: 1997-ben 10 ezer nem gyermekvédelmi gondoskodás alatt lévő kiskorú közül 76,2 fő követett el bűncselekményt.

Ezen adatokat alapul véve végiggondoltam, milyen eséllyel válik bűnelkövetővé egy olyan fiatal, aki állami nevelés alatt állt és olyan kortársai, akik nem.

A diagramról leolvasható, hogy míg 10 ezer nem gyermekvédelmi gondoskodás alatt nevelkedett gyermekből átlagosan 70 fő vált bűnelkövetővé a feltüntetett tíz évben, addig a 10 ezer gyermekotthonban lakóra jutó bűnelkövetők száma az 1992-es 516,2-től 2001-ig 591,3-re emelkedett, és 1997-ben – vagyis az új gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI.) életbe lépésének évében – érte el a legmagasabb számot 642,329 fővel. Ezt követően a számok, ugyan kis mértékben, de szerencsére csökkenni kezdtek.

Ezen eredmények azt jelentik, hogy egy gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló fiatal 8,4-szer nagyobb eséllyel válik bűnelkövetővé, mint az azon kívül felnevelt kortársai.

Erre nem megfelelő magyarázat az, hogy a gyermekek kevesebb szeretetet, odafigyelést kapnak a gyermekvédelmi otthonokban, sem pedig az, hogy azon fiataloknak nagy része, akiket valamilyen bűncselekmény miatt elítéltek, gyakran már a nevelőotthonban is valamilyen, még gyermekkorukban elkövetett szabálysértés, bűncselekmény miatt kerülnek be. Mindkét ok Jancsi esetében is megfigyelhető volt, azonban annak ellenére, hogy kiszakították őt családjából, továbbra is követett el bűncselekményeket. Tehát a kiemelés nem érte el a célját, mivel a bűnözői karrier megállítása nem valósult meg.

Ezek az okok sarkalltak arra, hogy kérdőíves kutatást készítsen az Aszódi Javítóintézetben. A kérdőíveket 22 olyan fiatalkorúval töltettem ki, akik mindannyian gyermekvédelmi gondoskodás alól kerültek javítóintézetbe.

■ A GYERMEKVÉDELMI GONDOSKODÁSBA VÉTEL OKAI

• A gyermek családból való kiemelése

Interjúalanyom családból való kiemelésére csak röviden utalt, nem részletezte pontosan, hogy a gyámhatóság korábban milyen intézkedéseket tett, egyáltalán tett-e valamit. Én ebből arra gondoltam, hogy valószínűleg Jancsi nem vette annyira komolyan a gyámhatóságot. „Hát...én nem gondoltam, hogy ez lesz belőle – mondja. Azt hiszem, fogalma sem volt róla sem neki, sem édesanyjának, hogy cselekményei miatt kiszakíthatják a családból.”

Ezeket a gondolatokat azért tartom nagyon érdekesnek, mert érződik belőlük a tájékoztatás hiánya. Jancsit 1996-ban emelték ki a családjából, tehát egy évvel korábban, mint ahogy megszületett az új gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI.), amely átalakította a gyermekvédelem szabályait, és korszerű, az európai normáknak is megfelelő rendszert épített ki. Ennek egyik megnyilvánulása a törvény általános rendelkezései között megfogalmazott alapelv (I. fejezetében):

2. § (1) A gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzatok, gyámhivatalok, bíróságok, rendőrség, ügyészség, más szervezetek és személyek e törvény alkalmazása során a gyermek mindenekfelett álló érdekét figyelembe véve, törvényben elismert jogait biztosítva járnak el.

Ez összhangban van a Gyermek jogairól szóló, 1989. november 20-án, New Yorkban kelt Egyezményvel, amelyet Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvény hirdetett ki. Az Egyezmény több fejezetében (3. 9. 18. stb.) is utal a már említett gyermekek mindenekfelett álló érdekének a figyelembevételére.

A gyermeket védő feladatokat a Gyvt. taxatív sorolja fel. Ezek ellátását a gyermekjóléti szolgálatok végzik.

39. § (1) A gyermekjóléti szolgáltatás feladata a gyermek testi, lelki egészségének, családban történő nevelésének elősegítése érdekében

- a) a gyermeki jogokról és a gyermek fejlődését biztosító támogatásokról való tájékoztatás, a támogatásokhoz való hozzájutás segítése,
- b) a családtervezési, a pszichológiai, a nevelési, az egészségügyi, a mentálhigiénés és a káros szenvedélyek megelőzését célzó tanácsadás vagy az ezekhez való hozzájutás megszervezése,
- c) a szociális válsághelyzetben levő várandós anya támogatása, segítése, tanácsokkal való ellátása,
- d) a szabadidős programok szervezése,
- e) a hivatalos ügyek intézésének segítése.

A tájékoztatást tehát a törvény kifejezetten említi a támogatások esetében, az ugyan nem jelenik meg benne pontosan, hogy bizonyos magatartások várható következményeiről is tájékoztassák a családot, de vajon elképzelhető, hogy a családot csak a támogatásokról kell tájékoztatni, az esetleges következményekről nem szükséges?

A „gyermek mindenekfelett álló érdekének figyelembevételébe” tartozik, szerintem, a megfelelő tájékoztatás is, hiszen tudnia kell a gyermeknek, hogy tettének melyek a lehetséges következményei. Egy 12 éves gyermek ezt magától valószínűleg nem fogja kitalálni. Bízom benne, hogy ehhez hasonló eset manapság a gyermekvédelmi törvény hatására már nem történhet meg.

• A veszélyeztetettség fogalmának meghatározása

Fontos és ide kapcsolódó kérdés a veszélyeztetettség kérdése, amelynek részleteire most nem térnek ki, csak a témához kapcsolódó részeket fejttem ki.

A gyermekvédelmi törvény értelmező rendelkezésében a veszélyeztetettség fogalmát a következőképpen fogalmazza meg:

5. § n.) veszélyeztetettség: olyan – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult – állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.

A veszélyeztetettséget négyféle ok alapján lehet csoportosítani. Az itt felsorolt okok általában nem különálló problémaként jelentkeznek, hanem az esetek meghatározó többségében összefonódnak. A csoportosítást az alapján végzik el, hogy a veszélyeztetettségnek melyik eleme a leginkább meghatározó. Ez alapján a környezeti, magatartási, anyagi és egészségügyi okok valamelyikét tüntetik fel nyilvántartásba vételkor.

> *Környezeti okból veszélyeztetett a gyermek*
családon belüli és kívüli hatások miatt. A család a veszélyeztetettségi ok, ha gondozási-nevelési hiányosságok észlelhetőek a családban, akár a szülők válása, akár élettársi kapcsolatuknak gyakori váltogatása vagy egyéb ok miatt. A család azonban nem csak abban az esetben lehet veszélyeztetettségi ok, ha a szülők külön élnek, hanem akkor is, ha a szülők erkölcstelen, bűnöző, felelőtlen, könnyelmű életvitelt folytatnak, akár együttesen is; a gyermek veszélyeztetetté nyilvánítását ez is indokoltá teszi (itt utalnék a "Szülők kapcsolata" című fejezetre, ahol kifejtem, hogy a legtöbb fiatalkorú és gyermekkorú bűnelkövető ép családból kerül ki).

> *A gyermek magatartása miatt válik veszélyeztetetté,*

ha értelmileg vagy érzelmileg visszamaradott, gátlásos, szorongó, agresszív, csavargó, alkoholizáló vagy drogélvező és ha kisebb bűncselekményeket követ el. Azt azonban nagy valószínűséggel lehet állítani, hogy a gyermeknek az ilyen típusú magatartásai nem maguktól alakulnak ki, hanem a család nem megfelelő működésére adott válaszok. Tehát ezek a magatartások már okozatok, amelyeknek okait a családban kell keresni.

> *Anyagi veszélyhelyzet miatt akkor nyilvánítják a gyermeket veszélyeztetetté,*

ha szülei munkaképtelenek, csökkent munkaképességűek, a család nagy létszámú, a szülőknek nagyon alacsony a jövedelme, vagy munkanélküliek. Ez a veszélyhelyzet kialakulhat a szülő szándékos munkakerülése miatt éppúgy, mint a szülő szándékán kívüli váratlan események hatására.

> *Egészségügyi okból akkor lesz veszélyeztetett a gyermek,* ha vagy valamelyik szülője vagy maga a gyermek súlyosan, tartósan beteg.

Először a gyermeket a családból történő kiemelés előtt veszélyeztetetté kell nyilvánítani, majd a Gyermekjóléti szolgálatnak kell intézkednie, a veszélyeztetettség megszüntethetősége érdekében. A veszélyeztetettség fogalma azért kulcsfontosságú a gyermekvédelemben, mivel ennek megállapítása esetén kerül sor a gyermekek védelembe vételére.

14. § (1) *A gyermekek védelme a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítésére, veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenység.*

A veszélyeztetettség súlyosabb foka pedig elvezethet a gyermeknek a családból való kiemeléséig is.

77. § (1) *A gyámhivatal a gyermeket átmeneti nevelésbe veszi, ha a gyermek fejlődését a családi környezete veszélyezteti, és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelembe vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható, továbbá, ha a gyermek megfelelő gondozása a családján belül nem biztosítható. Az átmeneti nevelésbe vétellel egyidejűleg a gyámhivatal a gyermeket nevelőszülőnél vagy – ha ez nem lehetséges – gyermekotthonban, illetve más bentlakásos intézményben helyezi el és gyámot (hivatásos gyámot) rendel.*

Az 1997. évi XXXI. törvényben meghatározott fogalom azonban – bár mindenképpen pozitívum, hiszen eddig semmilyen fogalom meghatározás nem létezett – túl általános. A gyermekvédelemben eljáró szervek ez alapján nem tudnak az ország különböző területein a hasonló helyzetekre hasonló döntéseket hozni annak érdekében, hogy országsszerte ugyanolyan körülmények vezessenek a veszélyeztetetté nyilvánításhoz.

Megoldás lehetne, ha az összes veszélyeztetetté nyilvánító döntést hozzáférhetővé tennék a szakemberek számára, például belső számítógépes hálózaton, amellyel a titkosság is biztosítható. Ha pedig ez az adatvédelmi szabályokat sérti, akkor személyes adatok nélkül csak a körülményekre koncentrálnak. Ezeket a gyermekvédelemmel foglalkozó szakértők tanulmányozhatnák, így próbálva pontosabban megfogalmazni a veszélyeztetettség kérdését.

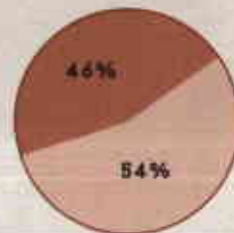
■ **A családból történő kiemelés okai a felmérés alapján**

Jancsi családból való kiemelésének okaként, tehát, a saját bűncselekményeit nevezte meg. A következőkben bemutatom, hogy a kérdőíves kutatásom során milyen válaszok milyen gyakorisággal fordultak elő az alábbi kérdésre: mi volt az oka annak, hogy állami gondoskodás alá kerültél?

Saját felmérés

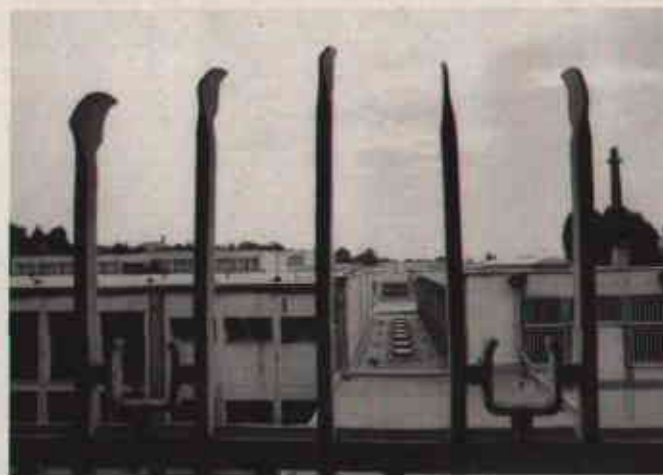

1980-as adat

A 2. diagramon a kérdőív 8. kérdésére adott válaszokat ábrázoltam. (Az adatok nem reprezentatívak, ezért az azokból levont következtetéseket részletesebb kutatással kellene alátámasztani.) A 3. diagramon pedig 1980-ból származó adatokat jelöltem, amelyekkel Varga Márta dolgozott szakdolgozatában.

A grafikonokat összevetve szembetűnő, hogy a javítóintézetben készült kutatásban a fiatalok nagy számban saját hibájuknak érzik a családból való kiemelésük okait. Ellentétben az 1980-as felméréssel, 46% azoknak az aránya, akik nem szüleit, hanem magukat tartják felelősnek a történetekért. Ez nagyságrendekkel kevesebb, mint a saját kutatásomban jelentkező 79%. A két eredmény különbözőségét okozhatja az, hogy amíg az 1980-as adatokat Varga Márta gyermekek kartonjaiból írta ki, addig én a gyerekekkel töltöttem ki a kérdőíveket. Ők saját maguk választották ki a felsorolt lehetőségek közül a rájuk igaz állítást. Az eredmény tehát meglepő, hiszen – ahogy a veszélyeztetettségnek a gyermek magatartásából bekövetkező okánál már utaltam rá – azok a lehetőségek, amelyek a gyermek hibája esetére vonatkoztak, nagyrészt következményként foghatók fel. A gyermek iskolából való kimaradása vagy bűncselekmény elkövetése legtöbbször már maga az okozat, amelynek az okát mélyebben, legtöbbször a családban kell keresni.

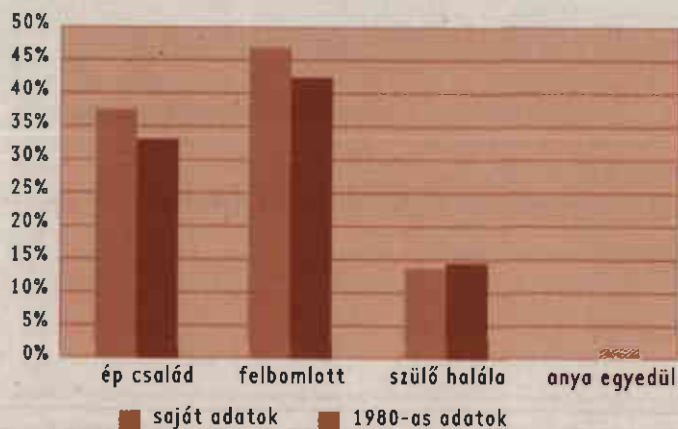
A SZÜLŐK KAPCSOLATA

„Szépitések” fordulnak elő a szülők megítélésével kapcsolatban is. Jancsi azt mesélte, nagyon jó volt kapcsolata édesanyjával, neki mondta el problémáit. A balhéiról (holott a lopásoknak látható jelei voltak: új ruhák, ékszerek), az iskolai lógásairól nem tudott semmit. Beszéde közben felmerült bennem a kérdés: miben volt akkor őszinte? Azt mondta, szereti otthon tölteni az idejét, de elég keveset van a családdal, hiszen főleg haverjaival üti el az időt. Jancsi 3 éves volt, amikor szülei elváltak, majd anyja egyedül nevelte őt, egészen 11-12 éves koráig, amikor új házasságot kötött.

A fiatalok számára négy válaszlehetőséget adtam meg ebben a kérdésben: 1. elváltak, 2. külön éltek, 3. együtt éltek, de sok volt a veszekedés, 4. együtt éltek, jó kapcsolatban. Ezekre a lehetőségeken kívül néhány esetben maguk tüntették fel egyik szülejük halálát. A grafikonon a sötét oszlop az 1980-as adatokat jelöli, míg a világos oszlop a saját eredményeimet mutatja be. A két érték meglepően közel van egymáshoz. Az adatok szerint, a gyermekeknek még mindig a 38,1%-a ép családból került átmeneti nevelésbe. Ez a szám a felbomlott családból bekerülőknél csak 9%-kal kevesebb.

Az ép családban felnövő gyermekek aránya nemcsak a gyermekvédelmi gondoskodásba vétel esetén magas, hanem a bűncselekményt elkövető fiatalok és gyermekkorúak esetében

4. diagram: A szülők kapcsolata saját felmérésem és 1980-as adatok alapján

is. Ahogy a statisztika mutatja, a gyermekkorúak esetében 70% fölötti az összes, bűncselekményt elkövetett gyermekkorú közül azoknak a száma, akiket apa és anya együtt nevelt. Fiatalok esetében ez a szám már „csak” 50% körül mozog, ami azonban még mindig meglepően magas.

Visszaültnék a fejezet elején megfogalmazott gondolataimra a gyermekek „szépitéseivel” kapcsolatban, ami ennél a résznél a legszembetűnőbb. Ezt a megállapítást egyebek mellett a Gyermekvédelmi törvény 77. szakaszának első bekezdésére alapozom, amely kimondja, hogy „a gyámhivatal a gyermeket átmeneti nevelésbe veszi, ha a gyermek fejlődését a családi környezete veszélyezteti, és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelembe vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható, továbbá, ha a gyermek megfelelő gondozása a családján belül nem biztosítható. Az átmeneti nevelésbe vétellel egyidejűleg a gyámhivatal a gyermeket nevelőszülőnél vagy – ha ez nem lehetséges – gyermekotthonban, illetve más bentlakásos intézményben helyezi el és gyámot (hivatásos gyámot) rendel.” Ez a bekezdés valószínűsíti, hogy a gyermekek az esetek nagy többségében nem kerülnek gyermekvédelmi gondoskodásba jól működő, ép családból. A gyermek ép családból történő kiemelését a szülők jó viszonya ellenére anyagi okokból elképzelhetőnek tartanám, de ezt a gyermekvédelmi törvény kizárja:

7. § (1) A gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.

A „szépités” tényét igazolja az is, hogy azoknak a gyerekeknek, akik jó kapcsolatuként jelölték meg szüleiket, majdnem fele a szülők hetente vagy havonta történő italozását jelölte be.

SZABÁLYSÉRTÉSEK, BŰNCSELEKMÉNYEK

A megkérdőzettek által elkövetett szabálysértések

A kérdéssel az volt a célom, hogy megvizsgáljam, milyen arányban követtek el szabálysértést a javítóintézetben lévő gyermekek a bűncselekményüket megelőzően. Ez fontos kérdés, mivel szintén egy lehetséges pont, ahol a fiatalokat még el lehetett volna téríteni a bűnözés útjáról. Az eredmények azt mutatják, hogy feltevéssem, sajnos, helyes volt: a 22 fiúból összesen 3 akadt, aki nem követett el korábban szabálysértést, vagyis 13,6%.

A szabálysértés fogalmát a szabálysértésről szóló törvény a következőképpen fogalmazza meg.

1. § (1) Szabálysértés az a jogellenes, tevékenységben vagy mulasztásban nyilvánuló cselekmény, melyet törvény, kormányrendelet vagy önkormányzati rendelet szabálysértésnek nyilvánít, s amelynek elkövetőit az e törvényben meghatározott joghátrány fenyeget.

(2) Szabálysértés nem állapítható meg, ha a cselekmény bűncselekményt valósít meg.

A szabálysértés tehát a társadalomra kisebb mértékben veszélyes, mint a bűncselekmény, jelenik meg az említett törvény preambulumban.

Kisebb értékű lopás elkövetése volt a „legkedveltebb” szabálysértés a megkérdezett fiatalok körében. A feldolgozott kutatási eredmények megmutatják, hogy lopást majdnem kétszer annyian követtek el, mint ahányan jogosítvány nélkül vezettek, és több mint háromszor annyian, mint okirathamisítást.

Az adatok további érdekes feldolgozási módja, ha azt nézem meg, hogy az összes megkérdezett fiúból hányan követték el egyik illetve a másik szabálysértést? A fiatalok 71,4%-a lopást, 38%-a jogosítvány nélküli vezetést és 19%-a pedig okirathamisítást követett el. Ez szintén a lopás szabálysértésének gyakoriságára utal.

A válaszokból az is kiderült, hogy általában a szabálysértéseket nem egyszer követték el, hanem egymás után sorozatban. Hiába kaptak értük valamilyen szankciót – ha egyáltalán a rendőrségnek sikerült felderítenie a cselekmény elkövetőjét – az nem volt elég ahhoz, hogy felismerjék tettük súlyát. Ez annak a kérdésnek veti fel, hogy a személynek legmegfelelőbb hátrányt alkalmazzák-e?

A szabálysértések büntetési rendszerét büntetések (fiatalok esetén csak pénzbírság, az is csak abban az esetben, ha önálló keresete vagy megfelelő vagyona van) és/vagy intézkedések (figyelmeztetés, elkobzás, kiutasítás, kitiltás, járművezetéstől eltiltás) alkotják, amelyek nem elég sokszínűek ahhoz, hogy minden esetben olyan hátrányt tudjanak alkalmazni, amely megfelelő ahhoz, hogy a személyre visszatartó hatással legyen. Szabálysértés elkövetését, szerintem, egyfajta jelzésnek is fel lehet fogni az fiatalok részéről. Jelzés arra, hogy nem riadnak vissza a kis összegű lopástól vagy engedély nélküli járművezetéstől. Ez bizonyos szintű hajlandóságot jelent a bűnözői életvitelre. Nem gondolom, hogy mindenki, aki szabálysértést követ el, az valószínűsíthetően bűncselekményt is el fog követni.

Ha azonban egy fiatalkorú vagy gyermekkorú személy követi el a szabálysértést, arra mindenképpen oda kell figyelni. A válaszoló fiúk nagy része, leírásuk alapján, már részesült valamilyen szankcióban. Ez azt jelenti, hogy ha valaki szabálysértéssel/sekkel kezdi bűnözői karrierjét, akkor az állam reakciója nem megfelelő, mivel sok esetben nem képes arra, hogy eltérítse a fiatalkorút a további szabálysértések illetve bűncselekmények elkövetésétől.

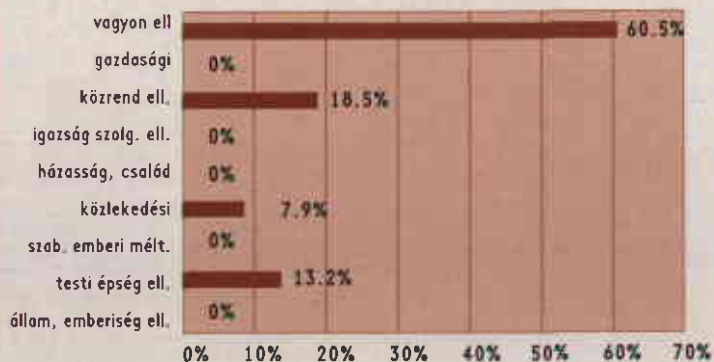
A szakirodalomban jól ismert helyreállító igazságszolgáltatási módszerek, mint a mediáció vagy a facilitálás, alkalmazhatóak volnának a szabálysértéseknél is. A gyermek így szembeülhetne az általa okozott károkkal, megtapasztalhatná azt, hogy másoknak milyen érzés volt elszenvedni az általa elkövetett szabálysértést. Együtt kellene kigondolniuk valamilyen szankciót, amellyel az elkövető megpróbálja helyreállítani az általa okozott károkat. Ez a módszer több okból is előnyös lenne: egyrészt bevonja a sértettet az igazságszolgáltatásba, másrészt a kiskorú az eddig személytelennek vélt sértettjével kerülne szemtől szembe, és az áldozat előtt kellene magyarázatot adnia tetteire, majd bocsánatot kérnie, ami valószínűleg már maga is komoly büntetés. Ez a fajta konfliktuskezelés hozzájárulhat ahhoz, hogy a szabálysértést elkövetett kiskorú, ha legközelebb hasonló bűncselekmény lehetőségét magában rejtő szituációba kerül, talán emlékezni fog korábbi sértettjeire is, és ez visszatartja az elkövetéstől.

▪ Az elkövetett bűncselekmények

Az 5. grafikonon jelöltem, hogy a megkérdezett fiatalok milyen bűncselekmény elkövetése miatt kerültek javítóintézetbe.

A vagyon elleni bűncselekmények kimagaslóan a többi közül. Ez azt mutatja, – visszautalva a szabálysértésekre – hogy a lopás folytatódik, csak nagyobb összegben, illetve hogy az már erőszakkal is párosulva rablás, zsarolás formájában a társadalmi veszélyesség magasabb fokát éri el. A 2001. évi család-, gyermek- és ifjúságvédelmi tájékoztatóban található (94/3. 97/3), erre vonatkozó reprezentatív adatokat mutatja be az alábbi táblázat, amely az összes javítóintézetbe utalt fiatalok bűncselekményét tartalmazza, ellentétben az én felmérésemmel, amely csak a gyermekvédelmi gondoskodás alól kikerült gyermekeket vizsgálta.

5. diagram: Felmérésem adatai alapján az állami gondoskodás alatt állók által elkövetett bűncselekmények minősítése

Sorszám	Megnevezés	Állam és emberiség elleni	Személy elleni		Közlekedési	Házasság, család, ifjúság és nemi erkölcs	Államigazg. és igazságt. elleni	Közrend elleni	Gazdasági	Vagyon elleni	Összesen
			Élet és testi épség ell.	Szabadság és emberi mélt.							
Bűncselekmény miatt beutaltok száma											
1.	összesen	1 0,4%	10 4%	2 0,9%	0 0%	8 3,2%	1 0,4%	8 3,2%	0 0%	219 87,9%	249 100%
2.	saját	0%	13,2%	0%	7,8%	0%	0%	18,5%	0%	60,5%	100%

2. táblázat: Bűncselekménytípusok százalékos megoszlása a jogerősen javítóintézetre ítélték és a saját felmérésem szerint az Aszódon állami gondoskodás alatt neveltek között

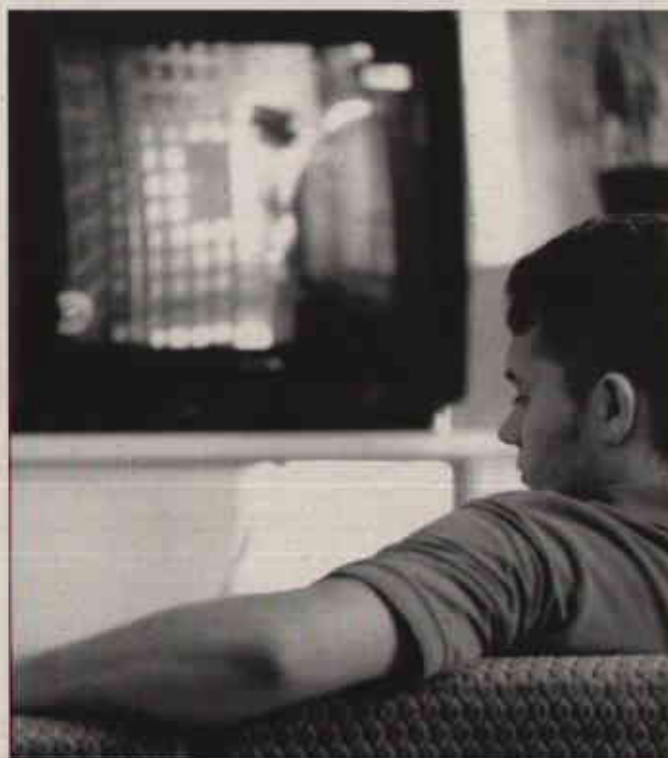
Vagyon elleni bűncselekmény elkövetése miatt van bent az elítélt fiatalok 87,9%-a. A két típusú adatot összehasonlítva szembetűnő, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás alól kikerült fiatalok esetében a vagyon elleni bűncselekmények aránya kisebb (60,5% amíg 87,9% az összesből), bár az ő esetükben jóval meghaladja a többi bűncselekményt. A közrend elleni bűncselekmények ellenben nagyobb gyakorisággal fordulnak elő az én kérdőíveimet kitöltők körében, mint a jogerősen beutalt összes személynél (18,5% nálam, 3,2% az összes közül). Pontosítva az eredményeket a válaszadóknak 5,3%-a jelölte meg bekerülésének okaként a kábítószerrel való visszaélést és ugyanennyien az okirathamisítást, illetve 7,9%-ukat garázdaság miatt ítélték el. Az élet és testi épség elleni bűncselekmények esetében is nagy különbség van (13,2%, illetve 4%). Ezek az adatok mintha azt jeleznék – természetesen következtetésemet csak az általam készített nem reprezentatív adatokból vonom le –, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás alatt állott fiatalok nagyobb valószínűséggel követnek el erőszakos és közrend elleni bűncselekményeket, mint nem nevelőotthonból érkező kortársaik, ellenben a kisebb fajsúlyú vagyoni bűncselekmények kevésbé gyakoriak közöttük. Ezeknek a fiataloknak a nagy része már szabálysértésként gyakran követett el lopást. Véleményem szerint az előző részben kifejtett adatok alapján, tehát hogy a megkérdezetteknek a 71,4%-a követett el korábban szabálysértést, azt mutatja, hogy jó néhány fiatal a vagyon elleni szabálysértésektől elpártolva súlyosabb bűncselekményt követett el. Nagy részük megmaradt a lopásnál, de azokat nagyobb összegben követte el. Ezek nem túl biztató tendenciák, hiszen arra utal, hogy a szabálysértésekért kapott szankció nem-hogy nem térítette el őket a bűnelkövetés göröngyös útjáról, hanem éppen ellenkezőleg: semmit nem ért, mert a bűnözést a társadalomra veszélyesség nagyobb fokán folytatták.

Ismételten utalnék arra, hogy a gyerekek 36,7%-a értékelte úgy, hogy 14 éves kora előtt elkövetett bűncselekményei miatt vették gyermekvédelmi gondoskodás alá. Ez azt jelenti, hogy a bűncselekmények elkövetésére nagyon gyakran nem a nevelőotthoni körülmények sarkallták, hanem már korábban elkezdte azt. A gyermekotthonok azonban nem tudják eltéríteni őket

erről az útról. Az intézményrendszer nem tud mit kezdeni ezekkel a gyermekekkel, hiszen annak ellenére, hogy kiemelték a gyermeket a családjukból, segíteni nem tudtak, a bűnözésük folytatódott.

■ ÉLETKOR A GYERMEKVÉDELMI GONDOSKODÁSBA VÉTEL IDEJÉN

Jancsi 12 éves volt, amikor kiemelték a családjából, és egy lakásotthonban helyezték el. A kiemelés előtt éveken át járt lopni, rabolni a haverjaival. Azt nem említette, hogy család-gondozók jártak volna hozzájuk a kiemelés előtt, hogy először kevésbé kemény eszközökkel próbálták volna hatni Jancsi magatartására, vagy, hogy a családban meglévő problémákat orvosolják. Az iskolából már 3. osztályos korában gyakran

lógott, majd 10-11 évesen kezdett el szabálysértéseket, bűncselekményeket elkövetni. Mi történt a két-három év alatt, milyen segítséget próbáltak nyújtani, ha az nem volt hatásos, miért nem kerestek új módszert? Ezzel a probléma súlyosabbá válását meg lehetett volna előzni.

Felmérésem eredményei azt tükrözik, hogy elenyésző azoknak a száma, akiket csecsemőkorukban vagy kisgyermekkorukban vettek gyermekvédelmi gondoskodás alá. Az általam megkérdezett fiúk közül 8 éves kor volt a legfiatalabb életkor, amikor nevelőotthonba kerültek. Kiemelkedően magas viszont a 14-15 éveseknek a családból való kiemelése (saját eredményeimben ez 40,3%). Saját hibájából történőnek érzi nevelésbe vételét a megkérdezettek 79%-a. 81,9% 12-17 éves kora között került be. Ennek a korosztálynak a tagjainál lehet a leginkább tapasztalni a „gyermek magatartása” veszélyeztetettségi kategóriában felsorolt jellemzőket. Az a feltevés ezek alapján, hogy amíg a probléma a családban van, addig kevésbé veszik észre, kevésbé figyelnek oda rá: addig az nem zavarja annyira a társadalmat. Az intézkedéseket pedig leginkább akkor teszik meg, amikor a gyermek magatartása már zavaróvá válik. Ez a zavaró magatartás megnyilvánulhat akár az iskolában fellépő magatartási problémákban, akár a bűncselekmények elkövetésében. Nem akarom egyértelműen a szülőket hibáztatni, hiszen vannak esetek, amikor a gyermek egyszerűen rossz társaságba kerül, vagy egyébként nehezen kezelhető, ezeket az eseteket azonban inkább kivételként említeném.

Feltehető, hogy az állami gondoskodás alól kikerülő bűncselekményeket elkövető fiatalok nagy százaléka – ha nem is ennyire magas – azon gyerekek közül kerül ki, akik idősebb korukban kerültek be az intézetbe valamilyen magatartási ok következtében. Az idősebb korban (12 év fölött) nevelésbe vett kiskorúaknak csak kis százaléka kerül nevelőszülőkhöz, ők inkább kerülnek valamely gyermekotthonba. A kérdőívre válaszolók közül egy sem írta, hogy nevelőszülőnél lett volna.

Adataim alátámasztják azt az elképzelésemet, hogy a gyermekotthonok nem megfelelően funkcionálnak az idősebb korú, gyakran magatartászavarral küzdő gyermekek segítésében.

Érdekesek volnának azok az adatok, amelyek kifejezetten azt mutatják meg, hogy a gyermekotthonban, illetve a nevelőszülőknél élő kiskorúak közül a bűnelkövetővé válók bűncselekményüket mikor követték el illetve, hogy akik bekerültek, azok hány éves korukban, milyen okok miatt kerültek be. Tehát hány

százaléka a bekerülőknél az, aki valóban bűncselekmény elkövetése miatt került be, és hányan vannak közülük azok, akik eme magatartásukat abbahagyták a bekerülés után. Hány alkalommal volt valóban hatékony és ezzel összefüggésben valóban szükséges a családból való kiemelés.

Érdekesek volnának ezek az adatok, mivel így felmérhető volna az állami gondoskodás hatékonysága. Felteszem itt, hogy hatékonyan akkor tekinthető a nevelés, ha bizonyos társadalmilag nem elfogadott magatartásokról (akár a bűncselekmények elkövetése, akár kábítószer-, alkoholfogyasztás) a bekerülő kiskorút leszoktatni képes. A negatív szokásokról való leszoktatás mellett, ha sikerül a személyiséget pozitív irányba is fejleszteni, akkor teljes mértékben hasznosnak ítélné meg a családból való kiemelést. Ezzel szembeállítva azonban, ha ezeknek a problémáknak a megoldására nem képes, ha a negatív szokásokat, ha nem is növeli, de szinten tartja, akkor változtatásra van szükség, mert akkor teljesen fölösleges a gyermeket elszakítani a kötelekeitől.

Both Emőke

IRODALOMJEGYZÉK:

- BÜKI PÉTER: *Speciális szükségletű gyermekek a gyermekvédelmi szakellátás intézményeiben* Család, Gyermek, Ifjúság 2001/4. 7-14. old.
 BÜKI PÉTER - NEGREA VIDIA: *A speciális gyermekotthonokról* Család, Gyermek, Ifjúság 1999/4. 3-8. old.
 BÜKI PÉTER - NEGREA VIDIA: *Speciális szükségletű gyermekek gyermekvédelmi szakellátása* Család, Gyermek, Ifjúság 2000/2. 36-37. old.
 DR CSIKY OTTÓ ÉS FILÓ ERIKA: *Magyar családjog HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Bp. 2001.*
 DOMSZKY ANDRÁS: *Miért jó nekünk az ombudsmani vizsgálat?* Család, Gyermek, Ifjúság 1999/3. 4-13. old.
 FÖLDES PETRA: *Még egyszer a szemtől szembe módszer iskolai alkalmazásáról* Család, Gyermek, Ifjúság 2002/2. 31-33. old.
 HERCZOG MÁRIA: *Gyermekvédelmi kézikönyv KJK Kerszöv Bp. 2001.*
 HONTI HENRIETT: *A gyermekvédelmi törvény a nemzetközi jog és a gyakorlat tükrében* Esély 1998/1.
 PIK KATALIN: *Partnerkapcsolat - recenzió a szociális munka szupervíziójának jó gyakorlatáról* Esély 1999/2-3. 123-133. old.
 SÁRIK ESZTER: *A gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzési lehetőségei* Család, Gyermek, Ifjúság 2000/2. 4-13. old.
 SZASZ ANNA: *Iskola a Zöld Kakasoz* Esély 2000/3. 122-131. old.
 SZÖLLŐSI GÁBOR: *Hogy fogalmunk legyen róla...* Esély 2000/4. 39-71. old.
 TENCZER TAMÁS: *Veszélyeztetettség és kriminalitás a gyermek- és ifjúkorban* Esély 1997/3. 76-85. old.
 VARGA MÁRTA: *Állami gondozás és bűnözés* Bp. 1980. (szakdolgozat)
 VOLENTICS ANNA: *Elképzelések a fiatalok zárt intézeti neveltek reszocializációs gondozásának korszerűsítéséről* Büntetőpolitika, bünelőkegészség - Tanulmánygyűjtemény a szociális szakképzés számára, Bp. 1994. 151-169. old.
 TÁJÉKOZTATÓ A SZEMTŐL SZEMBE PROGRAMRÓL Család, Gyermek, Ifjúság 2002/2. 30. old.
 TÁJÉKOZTATÓ AZ EGYSÉGES RENDŐRSÉGI ÉS ÜGYÉSZSÉGI BÜNÜGYI STATISZTIKA ADATAIBÓL I. KÖTET Kiadja: a BM Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal és a Legfőbb Ügyészeti Számítástechnika - alkalmazási és Információs Főosztálya 1992-2001. év
 TÁJÉKOZTATÓ A GYERMEKKORÚAK ÉS FIATALKORÚAK BÜNÖZÉSÉVEL ÖSSZEFÜGGŐ EGYES KÉRDÉSEKRŐL Legfőbb Ügyészeti Számítástechnika - alkalmazási és Információs Főosztálya Bp. 2001.
 TÁJÉKOZTATÓ A CSALÁD, GYERMEK ÉS IFJÚSÁGVÉDELMEKRŐL Kiadja: Egységügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztály Bp. 2002.

FEJHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK:

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról
 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről
 30/1997. (X. 11.) NM rendelet a javítóintézetek rendtartásáról
 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről
 1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről